

УДК 130.2

ВОЗНЯК Сергій – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 13, пр. Волі, Луцьк, Україна, індекс 43025 (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.4>

Бібліографічний опис статті: Возняк, С. (2020). Ейдетичне споглядання як освоєння культури. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 41, 55–70, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.4>

ЕЙДЕТИЧНЕ СПОГЛЯДАННЯ ЯК ОСВОЄННЯ КУЛЬТУРИ

Анотація. Мета роботи. У статті проведено філософський аналіз поняття «культурна реальність» у контексті загальної онтології людського буття. Розглянуто таке відношення культурної реальності до суб'єкта, як ейдетичне споглядання. Проаналізовано сутність ейдетичного споглядання як фундаментального гуманітарного світовідношення, яке постає механізмом взаємозв'язку суб'єкта зі світом культурної реальності, способом рефлексії культурної свідомості й вищим сенсом виявлення загальнородової сутності культурного Універсуму. **Методологія.** Засобами реалізації поставленої мети є активація діалектичного поняття «форма» та залучення концепту «діяльність», саме через який можна адекватно розкрити діалектичний принцип всезагального зв'язку. Одним із центральних у цьому зв'язку є питання про природу культурного буття. Як існує культура, де саме міститься вся багатоманітна скарбниця її форм, проявів, укарбовані в ній почуття, думки, образи, переживання? Питання онтології культурних форм неминуче виводять на метафізичну проблематику, що позначає проблематику трансцендентного, позачасового й позাপросторового буття. **Наукова новизна.** Адекватне розуміння культурної реальності як такої уможливорює розуміння

способу самого існування культури як буттєвісного феномена, тим самим орієнтуючи мислення на розуміння способів взаємодії суб'єкта з культурним довкіллям, зокрема, через поняття ейдетичного споглядання. **Висновки.** Споглядання – не лише щабель руху пізнання, не лише етап в історичному становленні суспільної людини, не функціональний засіб оволодіння змістом світу. Ейдетичне споглядання самоцінне й самоцільне. У такій якості максимальною мірою воно розкривається в естетичному спогляданні й переживанні, яке постає абсолютною формою, адекватною людській сутності.

Ключові слова: діяльність, культурна реальність, метафізика, ейдетичне споглядання, гуманітарне світовідношення, культурна свідомість.

VOZNYAK Sergiy – Candidate of Philosophy, Associate Professor; Associate Professor at the Department of Cultural Studies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voly avenue, Lutsk, Ukraine, postal code 43025 (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.4>

To cite this article: Voznyak, S. (2020). Eidetychne spohliadannia yak osvoiennia kultury [Eidetic contemplation as self-gaining of culture]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 41, 55–70, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.4>

EIDETIC CONTEMPLATION AS SELF-GAINING OF CULTURE

Summary. The purpose. The article presents a philosophical analysis of the concept of "cultural reality" in the context of the general ontology of human existence. The relation of cultural reality to the subject, such as eidetic contemplation, is considered. The essence of eidetic contemplation as a fundamental humanitarian worldview, which appears as a mechanism of interaction of the subject with the world of cultural reality, a way of reflection of cultural consciousness and a higher meaning of revealing

*the universal essence of the cultural Universe. **Methodology.** The means of achieving this goal is the activation of the dialectical concept of “form” and the involvement of the concept of “activity”, through which it is possible to adequately reveal the dialectical principle of universal connection. One of the central issues in this regard is the nature of cultural life. How does culture exist, where exactly is the whole diverse treasury of its forms, manifestations, feelings, thoughts, images, experiences engraved in it? The questions of the ontology of cultural forms inevitably lead to metaphysical problems, which denote the problems of transcendent, timeless and extraspatial existence. **Scientific novelty.** Adequate understanding of cultural reality as such makes it possible to understand the way culture itself exists as an existential phenomenon, thus focusing thinking on understanding the ways in which the subject interacts with the cultural environment, in particular, through the concept of eidetic contemplation. **Conclusions.** Contemplation is not only a stage of the movement of cognition, not only a stage in the historical formation of social man, not a functional means of mastering the content of the world. Eidetic contemplation is self-sufficient and self-serving. As such, it is revealed to the maximum extent in aesthetic contemplation and experience, which appears as an absolute form, adequate to the human essence.*

Key words: activity, cultural reality, metaphysics, eidetic contemplation, humanitarian worldview, cultural consciousness.

Постановка проблеми. Проблеми філософського осмислення феномена людської культури далеко не нові. Вони становили один із перших предметів власне філософського пізнання, виокремлюючись із загального шару світоглядно-сенсожиттєвих питань, формуючи свій підхід до цього роду питань – *гуманітарний*, котрий уже наприкінці XIX – на початку XX ст. постав як антитеза природничо-науковій парадигмі пізнання.

Власне, саме тоді в роботах П. Ріккерт, В. Віндельбанд, В. Дільтей, М. Вебер, Г. Зіммель та ін. розвинули науковий підхід, який уже в наш час отримав назву «гуманітарний» і який виступив альтернативою природничому. За всіх інших, добре відомих обставин ця нова наукова парадигма означала нове розуміння пізнання, людини, її світу, існування взагалі (Уайт, 1949 с. 112; Михайлов, 2001, с. 257–390). Гуманітарне наукове

пізнання виявилось таким, яке відповідає основним вимогам ще античного наукового ідеалу, для нього характерними є опозиція негуманітарним явищам (природничій науці, першій природі, технічній культурі, технократизму тощо), рефлексивність, «розуміючий» характер (Бахтин, 1979, с. 145–151; Каплан, Маннерс, 1972, с. 10).

Культурологія й постала як *методологія гуманітарного пізнання*, котра сьогодні ще й змушена брати на себе низку світоглядних функцій філософії через свою принципову неідеологічність.

У цьому аспекті роль філософії культури (culturphilosophy) як світоглядно-теоретичного ядра культурологічних наук виглядає напрочуд вагомою. Питання онтології культури постають, власне, як питання онтології людського буття (чи не тавтологія?), як питання про сенс світу людини як суб'єкта власного перетворення та культуротворення загалом.

Мета статті. Одним із центральних у цьому зв'язку постає питання про природу культурного буття. Як існує культура, де саме міститься вся багатоманітна скарбниця її форм, проявів, укарбовані в ній почуття, думки, образи, переживання? Питання онтології культурних форм неминуче виводять на *метафізичну проблематику* – не в плані метафізики як методу та способу пізнання, а, власне, в античному розумінні цього терміна – як такого, що позначає проблематику трансцендентного, позачасового й позапросторового буття. І справді, проблема буття культурного Космосу – це проблема природи й сутності *ідеального* як феномена. Так само як і проблема відношення «людина – світ» у філософській культурології постає як проблема рефлексії світу культурних визначень і смислів¹. Крізь призму філософського розгляду цієї проблеми можна окреслити чи хоча б намітити контури *метафізики культурного буття*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власне, саме тоді в роботах П. Ріккерт, В. Віндельбанд, В. Дільтей, М. Вебер, Г. Зіммель та ін. розвинули науковий підхід, який уже в наш

---

¹ Як сутність людини не зводиться до її соціально-рольової функції, так і сутність культурного космосу не може бути редукована до його зовнішньо-наявних проявів, хоч це й були б шедеври мистецтва, народної творчості, геніальні ідеї чи наукові технології.

час отримав назву «гуманітарний» і який виступив альтернативою природничому. За всіх інших, добре відомих обставин ця нова наукова парадигма означала нове розуміння пізнання, людини, її світу, існування взагалі (Уайт, 1949 с. 112; Михайлов, 2001, с. 257–390). Гуманітарне наукове пізнання виявилось таким, яке відповідає основним вимогам ще античного наукового ідеалу, для нього характерними є опозиція негуманітарним явищам (природничій науці, першій природі, технічній культурі, технократизму тощо), рефлексивність, «розуміючий» характер (Бахтин, 1979, с. 145–151; Каплан, Маннерс, 1972, с. 10).

Культурологія й постала як *методологія гуманітарного пізнання*, котра сьогодні ще й змушена брати на себе низку світоглядних функцій філософії через свою принципову неідеологічність.

У цьому аспекті роль філософії культури (culturphilosophy) як світоглядно-теоретичного ядра культурологічних наук виглядає напрочуд вагомим. Питання онтології культури постають, власне, як питання онтології людського буття (чи не тавтологія?), як питання про сенс світу людини як суб'єкта власного перетворення та культуротворення загалом.

Основний матеріал. Якщо культура є способом людського буття, то її реальність неподільна з реальністю існування людської творчо-перетворюючої діяльності. Діяльність ця, як ми вже визначили, є формотворенням, формообміном. Культура у своїй визначеності постає як *духовна реальність*, яка становить сутність людського особистісного становлення й самовизначення, самоусвідомлення тощо. Поза цим розглядом, як нам видається, будь-які спроби аналізу культури не просто як феномена, а як *світу людського буття* неспроможні².

Світ культурних визначень – це світ гранично-сутнісних самовизначень людини, *ціннісно-смісловий Універсум* людського буття в його максимальних проявах, світ людської орієнтації в абсолютних координатах буття. На брудному скривавленому ґрунті гидот соціальної та політичної історії зростають троянди Істини, Добра, Краси, Свободи, Віри, Любові. Це і є справжні

² Про це детальніше див. Возняк С.С. Діяльність у вимірах культури: проблема формотворення : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011.

визначення людського існування, котрі хоч якось виправдовують наше життя на фоні Всесвіту. Справді, «сіється тіло тваринне, а постає тіло духовне...» (I Кор. 15, с. 44).

Культура завжди *духовна*. Будь-яка матеріальна субстанція культурного світу є лише «матеріалом», у якому втілюється духовний задум. Матеріальне й духовне в культурному світі завжди переплетене, у ньому матеріальне покликане являти й «оформляти» людську культурно-традиційно визначену доцільність, буквально, утілювати її в реальності. Духовне ж постає як внутрішній зміст предметного культурного світу, як і цілком суспільно визначена належність предмета, що репрезентована крізь відповідну систему знаків, символів, асоціацій, змістовних «координат» і детермінантів, які дають змогу людині орієнтуватися у своєму світі. І не лише це. У культурному відношенні людина не лише усвідомлює та переосмислює світ, вона *онтологічно творить свій світ* – світ власного культурного буття, де предмети постають не стільки як речі, скільки як цінності й смисли, які являють собою світ ціннісно-сміслової орієнтації – феномен культурного буття.

У міру становлення людської творчості й «окультурення довкілля» людина перетворює природне середовище на предметне поле культури: так, поява аграрного виробництва означала перетворення середовища людської общини на економічний простір садиби, поля, пасовища, промислу. Виникає поняття Батьківщини, «рідної землі» як святого довкілля власне людського буття (Кримський, 1996, с. 7). Ще більше ці процеси зачепили світ часово-просторової орієнтації суспільної людини, детермінуючи його за способом життя й забарвлюючи етнічним ставленням до буття як такого. Так, культурна діяльність спричинила саму появу духовно-ціннісного шару буття, який для людини постає як цілком зрима й відчутна реальність її світоорієнтації. Власне, це й відбилося в знаменитому «Спочатку було Слово». Культура постає як тип соціальної пам'яті й спосіб власне людського буття, як спосіб долання конечності людського буття через творчість власної історії в її духовних координатах.

Як зазначав С.Л. Франк, неупереджений пересічним глуздом розум убачає в бутті не лише наявну дану в зовнішніх відчуттях дійсність. «Те, що ми називаємо «об'єктивною дійсністю»,

навіть у найширшому, здавалось би, всеохоплюючому смислі цього поняття, усе ж не вичерпує собою буття...» І далі: «Будь-якій дійсності, усьому, що ми включаємо в склад світового буття, ми змушені протиставити більш широке поняття *реальності*, у склад якої входить, окрім дійсності, ще й надчасове, «ідеальне» буття...» (Франк, 2007, с. 16).

Власне, *культура* й становить сутність і зміст цього «ідеального буття», будучи невід'ємним складником людського буття, самим його корінням, із якого виростає вся сукупність духовного життя суспільства й особистості.

Як зазначає філософ, самоочевидність цього «надсвітового, над-об'єктивного буття» (Августин) відкривається для нас у формі *живого знання*. «Це є буття, не як німа пасивна «дійсність», що ззовні передує нашій думці ..., а як безпосереднє, для себе самої істотне й самовідверте життя; і це саме буття, будучи первинною істотністю нашого власного буття, у його особі віднаходиться як первинна істотність реальності взагалі...» (Франк, 1997, с. 242–243). Воно становить загальну підставу й підвалини «об'єктивної дійсності», як вона дана нам у сприйнятті та переживанні, її знаками ми розшифруємо загальний зміст і сенс буття, визначаючи свої орієнтири-дороговкази на шляху життєвого поступу. «Це є реальність, що виходить за межі всієї – псевдосеосяжної – системи об'єктивної дійсності й лежить в основі останньої. Вона не передує нам ззовні, а надана нам зсередини, як ґрунт, у якому ми вкорінені та з якого ми зростаємо» (Франк, 2007, с. 35).

Саме так існує світ культурного буття, у своїх трансцендентальних формах передуючи нашій дії та думці. Наше «Я», те, що прийнято називати «душею» або «відблиском духу», своєю істотністю належить потойбічному в прямому розумінню цього слова – по той бік об'єктивно існуючого матеріального світу. Сутністю цього «внутрішнього буття» є те, що йому іманентно притаманний момент трансцендування – співчасті в бутті за межами самого себе, тобто в реальності духовного буття.

Світ духовної реальності зовсім не є тотожним зі світом свідомості. Він не завжди усвідомлюється, скоріше, свідомість стає фактором його переведення у внутрішній план душевного осягнення індивідом, адже «варто розрізняти між відчуженим

від нас об'єктом, лише ззовні (гносеологічно) покладеним перед нашим пізнавальним зором, та об'єктом, що перебуває всередині нашого духовного життя й зсередини нам відкривається» (Франк, 1997, с. 248). Це, як зазначає С.Л. Франк, добре розумів В. Дільтей, уводячи поряд із поняттям «*Begreifen*» (відсторонене розуміння) категорію «*Verstehen*» (співчутливе зрозуміння), а задовго до того Ніколас із Кузи визначив цей феномен як *docta ignorantia* – умудрене невідання.

«Саме тому, що живе знання відкриває нам глибинні виміри буття, недоступні об'єктивному, предметному пізнанню, зовсім безнадійною є спроба охопити буття в його цілокупності, зрозуміти його до кінця, залишаючись у межах пізнання «об'єктивної дійсності» (Франк, 1997, с. 249). Категорія «філософії життя» та культурантропології «*Existeng*» – безпосереднє конкретне для-себе-буття людини – розкриває щось зовсім інше, глибше й первинніше, ніж просто душевне життя як галузь об'єктивного психологічного пізнання, а саме *реальність узагалі*» (Хайдеггер, 1993, с. 185–191).

Реальність, так зрозуміла, становить основу того, що ми можемо назвати реальністю самого суб'єкта – людини. Об'єктивним її змістом стає тоді сама культура як спосіб буття людини. *Культура*, отже, постає для нас як *усеохоплююча повнота й основа об'єктивної дійсності*, що надана нам у самовідчутті творчої активності – прагнення до здійснення всієї повноти життєдіяльності, здійснення граничних вимірів існування, котрі постають для нас як ідеали Істини, Добра та Краси.

Отже, культурний Всесвіт становить певну *ідеальну реальність, світ самовизначення людини через сітку духовних координат*. Це світ трансцендентний, відмінний від матеріально-фізичної дійсності, законами якої не охопити існування істини категоричного імперативу, гармонії сонет Бетховена чи поезики Калідаси. Це спосіб світовідношення, світосприйняття й самопізнання, що, за одним мудрим висловом, немовби становить найтонший шар, який утримує людину від остаточного здичавіння...

Світ культури, де перебувають образи, поняття, почуття й переконання вкупі з увявленнями та символами, які стосуються найрізноманітніших сторін нашого буття, є світом ідеальним.

Але не просто ідеальним у смислі «матеріального, пересадженого в людську голову й переробленого в ній» (К. Маркс), а *реально-ідеальним*, адже реальність, а не ілюзорність світу духовних визначень убачається кожним сприймаючим як факт самоочевидності, створюючи цілий світ ціннісно-смыслового визначення людського буття. Світ, котрий для людини постає як ближчий і реальніший за «об'єктивну дійсність».

Внутрішньолюдське буття (душа) – це паросток, який коріннями заглиблений у серцевину загального ґрунту буття, з якого він проростає. «У спрямуванні всередину, у глибину, «душа» не лише не зустрічає ніде «свого кінця», будь-якої межі, ... а, навпаки, розширюється, непомітно переходячи в те, що вже не є «вона сама», і зливаючись із ним. Хоча вона при цьому й зберігає усвідомлену відмінність між собою й тим, ... що лежить за її межами, однак саме в глибинній, «прикордонній» її сфері ця відмінність стає... все менш відчутною і визначеною...» (Франк, 2007, с. 60).

Такий досвід, який С. Франк називає «містичним», насправді є самоочевидним кожному, хто хоч раз переживав єдність із Природою, коханою людиною, світом, Богом... Утілений у дії, цей досвід переводить внутрішнє трансцендування (співпричетність до буття за межами самого себе) в культуротворення, котре в такому разі постає як самотворчість – створення себе самого, турування власного життя.

«Живе знання», у якому світ культурної реальності постає зі всією самоочевидністю, є інтуїтивним баченням самої творчої сутності культурного універсуму, його ідеальної природи. У такому «баченні» видимими й зрозуміло-близькими постають саме суспільно-культурні функції предметного культурного світу, а самі предмети виступають не просто як речі, а як певні сутності й сенси, які людина покладає в систему свого ціннісного відношення.

Таке бачення постає у формі *ейдетичного споглядання*.

У контексті культурфілософії споглядання взагалі розглядається як специфічно людське відношення до предмета, яке має як свою основу предметно-чуттєву діяльність. Споглядання дієве. Споглядання – чуттєве. У спогляданні, безумовно, відчутним є момент пасивності, стражденності суб'єкта, водночас

це – активна пасивність, активне страдництво, активне сприйняття, *с-прийняття*, прийняття значимого для роду загалом та особисто для суб'єкта чуттєвого предмета, рух чуттєвого стану за власною мірою предмета.

Саме тому, як ми вже зазначали, цілком можлива й необхідна інтерпретація споглядання як специфічно людської активності, людського стану, як *родової визначеності* людської істоти.

Власне, корінь такого розуміння ми спостерігаємо в початків ідеалізму – у філософії Платона в діалектиці виявлення різноманітних значень *сутності – форми – ейдосу*. Платонівський світ ідей-ейдосів як істино суще визначає чуттєві речі. Світ ідей постає як абсолютне, світ речей – як відносне, кожна річ є лише завдяки втіленню в ній ідеї, кожна одинична тілесно-чуттєва річ існує лише у відношенні до свого первообразу, до загального (Лосев, 1969, с. 305–307).

Ідеалізм Платона, власне, як і будь-який ідеалізм у філософії, відтворює реальні основи особливостей людської суспільної життєдіяльності. І не важливо з погляду культурології, що первинне, що вторинне, адже Платон уперше фіксує факт наявності й реальності для сприймаючої та культурно діючої людини ідеального світу – світу загальнозначимих взірців, зразків речей, образів, понять, визначень і встановлень – світу, який і прийнято називати світом духовної культури.

Знову згадаємо, як Е. Ільєнков це проінтерпретував: «Загальний факт, на ґрунті якого зросли класичні системи об'єктивного ідеалізму, – це дійсний факт незалежності сукупної культури людства й форм її організації від окремої людини, ширше, узагалі перетворення всезагальних продуктів людської діяльності (і матеріальної, і духовної) в незалежну від волі та свідомості людей силу» (Ільєнков, 1962). Світ ідей Платона, який протистоїть як загальне одиничним речам і визначає їх, є ні що інше, як відтворене відношення всезагальних норм і форм суспільно-людської життєдіяльності до одиничних тіл – як людських, так і природних. Ідея, ейдос, ідеальне в речах є справді *загальне* – загальне як закріплене суспільно в традиціях культури. Раз виникнувши, культура діє й функціонує за специфічними законами загального, ідеального, закріпленого в самій сутності людської життєдіяльності та культурної традиції.

Загальне як конкретно-всезагальний взаємозв'язок визначає одиничне, *задає йому межі*, розташовує його мірою й числом, надає йому визначеність як *форму*, яка є не лише просторово-геометрична конфігурація, зовнішність, але яка *суттєва, істотна* в смислі покладеності в ній і нею сутності в окремому речовинному предметі, який стає, отже, *предметом культури*.

Ідеалізм починається з поширення цього факту на ще не олюднені об'єкти світу, і тоді те, що ми визначили як *закон культурної творчості*, належний до людського світовідношення крізь призму ейдетичного бачення сутнісної природи світу культури, переноситься зовні, у світ, який таким чином постає як арена дії *Абсолютної Ідеї*, котра, своєю чергою, і є певним символом культурного Всесвіту.

Як ми вже зазначали, будучи категоріями споглядання, способами організації специфічно людського споглядання, форма й сутність постають шаблями освоєння суспільно виробленої предметності, яка існує як позапокладена річ. У спогляданні людині надана *ідеальна форма* як *форма активної життєдіяльності* людини, але вже відсторонена від людини, вивержена з потоку діяльності й представлена як форма речі. Коли людина у спогляданні здійснює рух сприйняття за цією формою, то відразу ж здійснює рефлекторне розрізнення ейдосу (ідеальної форми) та простого субстрату. У діяльності форма приходить у субстрат як у матерію, організовує його. У спогляданні ж субстрат постає як щось невідокремлене від форми, форми-ейдосу, вони внутрішньо пов'язані, їх відмінність ще не є відмінність як така, але все ж проступання, проявлення в формі субстрату *видиме*. Саме сутність не є простий субстрат, хоча субстрат постає одним із початкових визначень сутності. Форма, якою вона постає в сприйнятті, суттєва, вона є форма сутності, її видимий образ. Але в спогляданні предмета культури щільна геометрична форма ще не є ейдосом, хоча й причетна до нього. Ейдос постає як *єдність форми й сутності*, він є *сутнісна форма та суттєвість форми*.

Саме тому знову вважаємо за необхідне нагадати визначення О. Лосєвим сутності ейдосу. Ейдос є «інтуїтивно надана та явлена смислова сутність речі, сенсове різьблення предмета. Ейдос є наочним різьбленням (изваянием – рос.) сенсу»

(Лосєв, 1990, с. 234). Отже, в ейдосі ідеальне виявлене тут-тепер як певна видимість, «наочна» явність сенсу предмета. Ідеальність речі (культурного предмета) презентована в спогляданні як форма цієї речі. Якщо споглядання-сприйняття, зорове враження розуміти як певний психофізіологічний, речовинний процес, то ніякої ідеальності немає. Форма зовнішньої речі відображається в сприйнятті, хоча саме це відображення, відшаровування форми речі активною діяльністю сприйняття вже є ідеалізацією (відокремленням форми речі від самої речі й перетворення її у форму суб'єктивну, у форму сприйняття).

Для суб'єкта ж форма зовнішньої речі є лише певною щільністю, геометричним контуром, і така форма споріднена з простою «якістю» (у гегелівському розумінні останньої).

Якщо ж споглядання брати в його ейдетичній визначеності, як *с-поглядання*, «погляд-з», тоді форма зовнішньої речі постає не просто геометричним контуром, у речі є видимим її смисл, але видимий він уже не стільки очами, скільки «очима розуму», видимий розумом. Справа в тім, що ейдетичне споглядання є «розумне» споглядання, не просто бачення речі, але передчуття її сенсу й бачення її сенсу; тоді ідеальність речі постає не лише на стороні суб'єкта як його стан, *а проступає в самій речі*.

Отже, маємо погодитися з думкою як О. Лосєва, так і Г. Гегеля, що ейдетичне споглядання є здібність *бачення ідеальності*. Як форма ідеальне виступає *як таке*, будучи покладеним як предметна форма діяльності. Форма діяльності втілюється у форму речі, і сама ця форма речі ідеальна в тому смислі, що *репрезентує* людську діяльність, людські значення, людську *сутність*. Щоб уміти віднайти, побачити в культурному предметі цю ідеальність, тобто побачити його саме як культурний предмет, необхідна розвинена здібність до споглядання, до *розумного споглядання*. З іншого боку, потрібен *особливий предмет* для такого споглядання – предмет не просто абстрактно-суспільний, тобто так чи інакше функціонуючий у складі суспільно-людської життєдіяльності, а предмет конкретно-суспільний, конкретно-родовий, конкретно-людський – *предмет культури*.

Ідеальність як смислова різьбленість речі видима, споглядається не в речі самій-по-собі, а в предметі культури, *форма* якого безпосередньо своєю іманентною рефлектованістю *репрезентує*

сутність, і тут ми маємо й збіг видимої форми з ідеальною формою, і їх незбіг.

Зазначимо один цікавий момент гегелівської діалектики: якщо фіксувати момент самототожності форми, то ми маємо форму в її абстрактній протиставленості сутності. У «непроникливих» речакорисностях так і відбувається. Істотність форми в спогляданні предметів культури – в іншому. Це істотність «в-собі-і-для-себе». Тут сутність невідокремлена від тілесності, тут саме тілесність, а не байдужа речовинність, але це тілесність саме цієї сутності, яка *простає*, виявляє себе безпосередньо у формі. У такому предметі – за умови його адекватного споглядання – сутність не редукується до простого субстрату, його субстрат дійсно є байдужим не до сутності, а до власне тілесності, вигляду. Формованість сутності такого предмета іманентна, а не привнесена ззовні, споглядається вона саме в такій якості – як іманентна вираженість у формі сутності.

Відповідно, ейдетичне споглядання відразу орієнтоване на сприйняття «розумної» сутності, покладеної крізь форму, або ж, навпаки, на сприйняття форми як іманентної сутності, форми, крізь яку *простає* сутність, причому не як прихована, запнена, а як явлена, яка отримала із себе самої адекватний вигляд. Зрозуміло, що в такому випадку ми маємо справу з *естетичним* предметом.

Відповідно, в ейдосі наявні й форма, і сутність як розрізнена єдність, але *жива* розрізненість, яка не є байдужим поєднанням зовнішніх за своєю природою частин цілого. Ейдос є рефлексивна в себе цілісність. Будучи «смісловим різьбленням», «картиною смислу», ейдос несе в собі й сутність, і форму, і їх тотожність, і відмінність. А точніше, тотожність різноманітного, але різноманітного, розрізненого в собі. Ейдос суттєвий, істотний, а розрізнення в сутності є розрізнення не одного й іншого, а розрізнення в собі. На відміну від Логосу, Ейдос – форма споглядання, переживання, причастя.

У своїй дійсності ейдос постає як смислова єдність, що становить «живий і насичений життям предмет» (Лосєв, 1990, с. 336). Насичений життям предмет є предмет культури, занурений у відповідне йому споглядання, але ж таким предметом є й людина як утілення культури та її суб'єкт.

Споглядання й переживання культурного предмета чи явища, будучи однією з вищих форм ейдетичного споглядання,

розкривають таємницю людського споглядання як такого й *людяності* освоєння предмета як предмета культури. Предмет культури (яким постає в людському спілкуванні також і людина, і природа, і Бог...) є не просто фрагментом речовинного буття, сам по собі він є одним із виглядів, проявів людської сутності. Культурно-споглядалне та трепетно-цілісне занурення в нього *насичує суб'єктивне буття нескінченними смислами*, тим самим перетворюючи життя людське з тужливого перебування в речовинному повсякденні в *життєве становлення*, укорінюючи суб'єкта не в речовинності, а у вічності.

Культура, власне, трансцендентна відношенням володіння, «обладання», вона цілком по той бік споживацько-корисливого буття, і справжня сутність людини міститься саме в культурі, у вкоріненості особистості у власні родові основи, репрезентовані в культурних визначеннях. А в ейдетичному спогляданні й переживанні потойбічне, абсолютне, трансцендентне стає раптом «поцейбічним», воно явлене, проступило, видиме й перетворюється в іманентне хвилювання душі.

Ейдетичний характер споглядання ми визначали як осереддя світоглядного смислу форми та сутності як категорій людського пізнання загалом і як духовних визначень буття культурного Космосу зокрема, як координат світоглядного самовизначення людини в ціннісно-смисловому Універсумі культури. «Ейдос є абсолютно прозора самоявленість смислу самому собі, причому сам він водночас об'єкт і суб'єкт для себе. Отже, живий ейдос є суще (одиночність), що постає як рухливий спокій самототожного розрізнення в абсолютному самовідношенні із самим собою» (Лосев, 1990, с. 128). Ейдетичне споглядання є осмислене споглядання явленого сенсу. Тому ейдетичний предмет – предмет культури – є не лише ззовні-покладений об'єкт, а й суб'єкт. Упізнавання певної суб'єктивності в предметі під час розумного споглядання – передумова адекватного розпредметнення, осмислення та переосмислення предмета як суспільно-культурного утворення.

Ейдетичне переживання світу є споглядання його як істотного в собі й для себе. Світ у такому спогляданні постає як щось ґрунтовне, субстанційне, в собі абсолютно цінне, яке не дає можливості суб'єктові ставитися до себе з позицій лише володіння,

«обладання». Водночас цей світ, світ ейдетичної цілісності, не є зовсім непроникливим, непроглядним. В ейдосі він даний у своїй *іманентній прозорості*, він доступний людському осмисленню та впізнаванню. Але не суб'єкт уносить у нього смисли, а світ прочиняє свій сенс, який, своєю чергою, не лише не чужий людині, а й саме становить предмет її ейдетичної жаги.

Висновки. Отже, споглядання – не лише щабель руху пізнання, не лише етап в історичному становленні суспільної людини, зовсім не функціональний засіб оволодіння змістом світу. Ейдетичне споглядання самоцінне й *самоцільне*. У такій якості максимальною мірою воно розкривається в естетичному спогляданні й переживанні, яке постає абсолютною формою, адекватною людській сутності. У самому такому спогляданні крізь форму стану людських почуттів іманентно проступає цілісна *людська сутність* й істотність як певна вища, абсолютна істина людського буття. Сама реальність як культурна цілісність у своїй іманентній істинності.

Можемо зробити висновок, що естетичне (ейдетичне) споглядання є механізмом взаємозв'язку культурного суб'єкта зі світом культурної реальності, способом рефлексії культурної свідомості й вищим сенсом виявлення загальнонародової сутності культурного Універсуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва, 1979.
2. Ильенков Э.В. Идеальное. Философская энциклопедия : в 5 т. Москва : Сов. энциклоп., 1962. Т. 2.
3. Кримський С.Б. Панорамне бачення всесвітньої історії (1996). *Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства*. Київ : Либідь, 1996.
4. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики. Из ранних произведений. Москва : Правда, 1990. С. 195–392.
5. Лосев А.Ф. История античной эстетики : Софисты. Сократ. Платон. Москва : Искусство, 1969.
6. Михайлов Ф.Т. Культурология как основание общего человековедения. Избранное. Москва : Индрик, 2001. С. 257–390.
7. Франк С.Л. (1997). Реальность и человек: метафизика человеческого бытия. Реальность и человек. Москва : Республика, 1997.
8. Франк С.Л. Реальность и человек: Метафизика человеческого бытия. Москва : АСТ : АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2007. С. 208–431.

9. Хайдеггер М. Преодоление метафизики. Время и бытие: Статьи и выступления. Москва : Республика, 1993. С. 177–191.
10. Ясперс К. Духовная ситуация времени. Смысл и назначение истории. Москва : Политиздат, 1991. С. 288–419.
11. Kaplan D., Manners R. A. Culture Theory. New York, 1972.
12. White L. The Science of Culture. New York, 1949.

REFERENCES

1. Bakhtin, M.M. (1979) Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow : Iskusstvo, 1979 [in Russian].
2. Ilyenkov, E. V. (1962) Idealnoye Filosofskaya entsiklopediya: v 5-ti t [Ideal. Philosophical encyclopedia: in 5 volumes]. Moscow : Sov. entsiklop., 1962. T. 2 [in Russian].
3. Krymskiy, S. B. (1996) Panoramne bachenia vsesvitnoyi istorii (1996) [Panoramic vision of world history]. Kiyiv: Lybid, 1996 [in Ukrainian].
4. Losev, A. F. (1990). Muzyka kak predmet logiki. Iz rannikh proizvedeniy [Music as a subject of logic. From early works.]. (pp. 195–392). Moscow : Pravda, 1990 [in Russian].
5. Losev, A.F. (1969). Istoriya antichnoy estetiki: Sofisty. Sokrat. Platon [History of ancient aesthetics: Sophists. Socrates. Plato.]. Moscow : Iskusstvo, 1969 [in Russian].
6. Mikhaylov, F. T. (2001). Kulturologiya kak osnovaniye obshchego chelovekovedeniya. Izbrannoye [Culturology as the basis of general anthropology. Favorites.]. (pp. 257–390). Moscow : Indrik, 2001 [in Russian].
7. Frank S. L., (1997). Realnost i chelovek: metafizika chelovecheskogo bytiya. Realnost i chelovek [Reality and man: the metaphysics of human existence. Reality and man]. Moscow : Respublika, 1997 (Mysliteli XX v.) [in Russian].
8. Frank S. L., (2007). Realnost i chelovek: Metafizika chelovecheskogo bytiya [Reality and man: the Metaphysics of human existence. Reality and man]. (pp. 208–431). Moscow : AST: AST MOSKVA: KHRANITEL, 2007 [in Russian].
9. Khaydegger M., (1993). Preodoleniye metafiziki. Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya [Overcoming metaphysics. Time and Being: Articles and Speeches]. (pp. 177–191). Moscow : Respublika, (Mysliteli XX veka) [in Russian].
10. Yaspers, K. (1991). Dukhovnaya situatsiya vremeni. Smysl i naznacheniyе istorii [The spiritual situation of the time. The meaning and purpose of history]. (pp. 288–419). Moscow : Politizdat, (Mysliteli XX v.) [in Russian].
11. Kaplan, D., Manners R. (1972). A. Culture Theory. New York, 1972.
12. White, L. (1949). The Science of Culture. New York, 1949.